

انواع محصولات موضعی پوستی را بهتر بشناسیم

(پارت اول)

تاریخ: خرداد ۱۴۰۵

فکر کنید نسخه پزشکتان را به داروخانه برده‌اید و یک تیوب سفید تحویل می‌گیرید. با خودتان فکر می‌کنید این کرم است یا ژل؟ اصلاً فرقی بین این‌ها وجود دارد؟ واقعیت این است که بله، فرق زیادی هست.

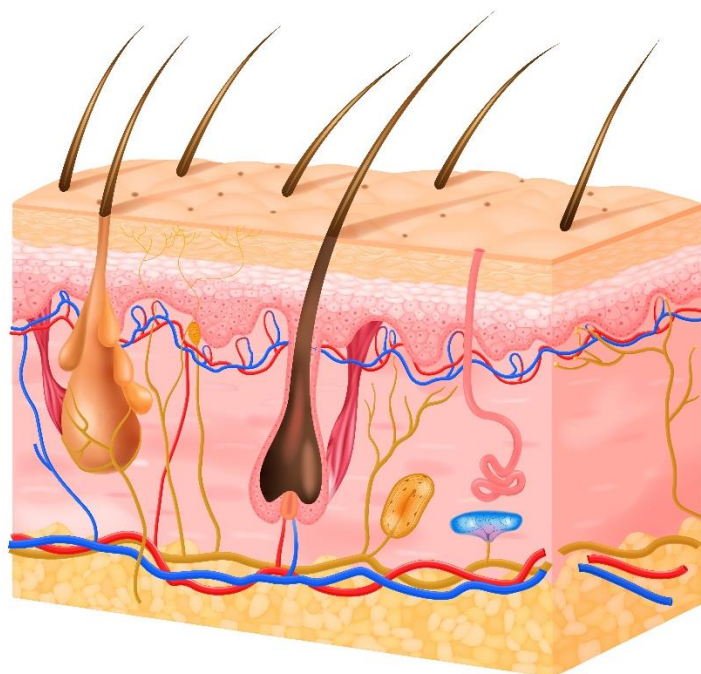
یک ماده موثره دارویی، مثلاً هیدروکورتیزون ۱٪، می‌تواند در اشکال دارویی مختلف مانند کرم، پماد، ژل یا لوسیون عرضه شود. هر فرم دارویی به شکل متفاوتی روی پوست اثر می‌گذارد، سرعت جذب متفاوتی دارد و برای موقعیت ویژه‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرد. استفاده از فرم دارویی نامناسب نه تنها می‌تواند نتیجه درمانی مورد نظر را ناقص ایجاد کند بلکه گاهی می‌تواند باعث تحریک پوست شده یا عوارض جانبی دیگری نیز ایجاد کند.

نوع شکل دارویی را می‌توان همانند یک وسیله نقلیه در نظر گرفت. یک ماشین مسابقه‌ای و یک تراکتور هر دو می‌توانند یک نفر را از جایی به جای دیگر منتقل کنند اما نوع طی کردن مسیر آن‌ها، باهم بسیار متفاوت خواهد بود. در خصوص شکل‌های دارویی مختلف هم به این صورت است.

در این راهنما می‌خواهیم شکل‌های دارویی محصولات موضعی پوستی را بررسی کنیم تا بدانیم هر کدام برای چه موقعیتی مناسبند و در موقعیت‌های درمانی مختلف بتوانیم بهترین را به کمک داروسازمان انتخاب کنیم.

کمی با پوست‌مان آشنا شویم

قبل از پرداختن به فرمولاسیون‌های مختلف محصولات پوستی لازم است اطلاعاتی در خصوص ساختار کلی پوست داشته باشیم. پوست انسان یک سد دفاعی بسیار قوی است. لایه خارجی پوست (استراتوم کورنوم یا لایه شاخی) مانند یک دیوار آجری متشکل از سلول‌های مرده، پروتئین‌ها و کانال‌های چربی است. وظیفه این لایه این است که مانع ورود تمامی مواد مضر به لایه‌های داخلی شود.

محصولات موضعی به یکی از این ۲ روش می‌توانند از لایه شاخی عبور کنند:

۱. مسیر درون سلولی: عبور مستقیم از درون سلول‌های مرده فشرده شده

۲. مسیر بین سلولی: حرکت از میان کانال‌های چربی بین سلول‌ها

شکل دارویی و فرمولاسیون محصولات پوستی بسته به اینکه کدام مسیر را طی می‌کنند انتخاب می‌شود. مثلاً اشکال دارویی چرب مثل پمادها مسیر بین سلولی را ترجیح می‌دهند که نفوذپذیری بیشتری ارائه می‌دهد. در مقابل فرمولاسیون‌هایی که پایه آبی دارند مانند ژل‌ها و لوسیون‌ها، سرعت دارورسانی بهتری خواهند داشت اما ممکن است به عمق زیادی نفوذ نکنند.

“شکل دارویی مناسب محصولات پوستی باید به نوعی باشد که دارو را به طور موثر به

محل مورد نظر برساند و بیمار به طور منظم و صحیح از آن استفاده کند.”

کرم‌ها؛ خط مقدم محصولات پوستی

کرم‌ها در واقع نوعی امولسیون یا ترکیبی از آب و روغن هستند که به کمک یک پایدار کننده در کنار هم قرار گرفته‌اند. نسبت آب و روغن در کرم‌ها بسیار مهم است. کرم‌های آب در روغن (O/W) معمولاً حس آبکی‌تر و سبک‌تری روی پوست دارند. در حالی که کرم‌های روغن در آب (W/O) معمولاً غلیظ‌تر هستند.

کرم‌ها معمولا حالت چرب ندارند، به راحتی روی موضع پخش می‌شوند و با آب به راحتی شسته می‌شوند. احساسی که این محصولات پوستی روی پوست ایجاد می‌کند برای اکثر افراد خوشایند و قابل قبول است. وجود احساس خوب در مصرف کننده بسیار حیاتی است، چراکه بسیاری از داروها نیازمند همراهی طولانی مدت هستند و این احساس خوب به خصوص در نواحی مانند صورت اهمیت بیش‌تری پیدا می‌کند.

چه کسانی باید از کرم استفاده کنند؟

- کسانی که احساس خشکی کم تا متوسط روی پوست خود دارند
- کسانی که مشکلات پوستی مثل اگزما یا درماتیت دارند
- بیمارانی که فرمولاسیون سبک‌تر و غیر چسبناک را ترجیح می‌دهند
- زمانی که محصول قرار است در طول روز مصرف شود
- زمانی که ناحیه ملتهب شده است اما پوست هنوز ضخیم نشده است

موارد احتیاط

در فرمولاسیون کرم‌ها مواد نگه‌دارنده نیز وجود دارد. این مواد می‌توانند باعث تحریک پوست در برخی افراد شوند. اگر هنگام استفاده از کرم موضعی احساس سوزش شدیدی کردید که با گذشت زمان قطع نمی‌شود حتماً به پزشک یا داروساز خود مراجعه کنید.

نکته مهم: کرم‌های روغن در آب (O/W) اثر خشک‌کنندگی خفیفی دارند چون آب از سطح پوست تبخیر می‌شود. بنابراین برای کسانی که پوستشان به طور شدیدی خشک و ترک‌خورده است، احتمالاً پمادها انتخاب بهتری هستند.

ژل‌ها؛ محصولات پوستی مورد علاقه جدید بازار

ژل‌ها فرم‌های نیمه جامدی هستند که معمولاً دارو در یک پلیمر حل شده است. ژل‌ها معمولاً شفاف یا نیمه شفاف هستند و درصد بالاتری آب یا الکل دارند.

ژل‌ها در سال‌های اخیر محبوبیت فراوانی بین محصولات پوستی موضعی پیدا کرده‌اند. چرا که به سرعت خشک می‌شوند، هیچ ردی از آن‌ها روی پوست نمی‌ماند و حس تمیزی و سبکی ایجاد می‌کنند.

ژل برای چه کسانی مناسب است؟

ژل‌ها انتخاب اول برای موقعیت‌های مختلفی شمرده می‌شوند از جمله:

- درمان جوش‌های پوستی
- مناطق چرب و مودار که سایر اشکال دارویی به راحتی استفاده نمی‌شوند
- ضد دردهای موضعی (مانند ژل پیروکسیکام و دیکلوفناک) که بیمار نمی‌خواهد در طول روز حس سنگینی و ردی از محصول احساس کند
- ژل‌های دهانی برای آفت دهان

موارد احتیاط

بسیاری از ژل‌ها حاوی انواعی از الکل‌ها در فرمولاسیون خود هستند. الکل سرعت خشک شدن پوست را تشدید می‌کند و بر روی پوست زخم شده احساس سوزش ایجاد می‌کنند. اگر زخم باز یا اگرما دارید حتماً پیش از استفاده از ژل حاوی الکل با داروساز خود مشورت کنید.

پمادها، ابرقدرت‌های دست کم گرفته شده در محصولات موضعی

پمادهای پوستی موضعی محصولاتی هستند که پایه آنها عمدتاً روغنی یا وازلینی است و آب کمی دارند. به خاطر غلظت بالا و احساس چربی و سنگینی که روی پوست ایجاد می‌کنند معمولاً کم‌ترین علاقه برای استفاد از آنها وجود دارد. با این حال از نظر فارماکولوژیک معمولاً قوی‌ترین فرم دارویی هستند.

چرا پمادها در برخی موارد از کرم‌ها بهترند؟

خاصیت پوشانندگی پمادها همانند یک لایه محافظ عمل می‌کند که ۲ اثر بسیار مهم دارد:

۱. با جلوگیری از خروج آب از سطح پوست، پوست را مرطوب نگه می‌دارد.
۲. با نرم کردن لایه شاخی، قابلیت نفوذپذیری بالاتری ایجاد می‌کند.

مطالعات زیادی نشان داده‌اند که کورتیکواستروئیدها در فرم پماد بسیار قوی‌تر از کرم‌ها در دوز مشابه عمل می‌کنند.

بهترین کاندیداهای مصرف کننده پماد

- بیماری‌های پوستی شدید با پوست ضخیم شده، پسوریازیس و اگزمای مزمن
- پوست بسیار خشک، ترک خورده یا داری فیشر (شقاق)
- اگزمای لیکنفید (ضخیم شده)
- مواردی که به حداکثر نفوذ دارو نیاز است
- استفاده در شب که احساس چربی و سنگینی آن چندان اهمیتی نخواهد داشت

ترفند عملیاتی: اگر فردی پایه پماد را تحمل می‌کند و صرفاً از احساس چربی آن خوشش نمی‌آید، توصیه می‌شود در هنگام شب و زیر لباس پنبه‌ای پماد را مصرف کند. این روش به طور چشمگیری در بهبود مصرف پماد توسط بیماران موثر بوده است.

لوسیون‌ها؛ پوشش کافی بدون احساس سنگینی

لوسیون‌ها مایعات یا امولسیون‌های روان هستند که محتوای آب بالایی دارند. از کرم‌ها سبک‌ترند و روی سطوح وسیع به راحتی پخش می‌شوند و احساس سبکی روی پوست دارند. بعضی لوسیون‌ها به خاطر نوع فرمولاسیون یک لایه محافظ بر روی پوست باقی می‌گذارند که احساس خنکی بر روی پوست ایجاد می‌کند.

بهترین موقعیت برای انتخاب لوسیون‌ها

- مصرف در سطح وسیع بدن، مانند آگزما یا پسوریازیس گسترده
- بیماری‌های پوست سر، چون مواد با پایه آب به خوبی بین فولیکول‌های مو پخش می‌شوند و دارو به همه جا می‌رسد
- مواردی که نیاز به احساس خنک‌کنندگی وجود دارد مانند قرمزی و آفتاب سوختگی
- در کودکان که پخش‌پذیری آسان بر روی پوست اهمیت بالایی دارد

چالش لوسیون‌ها: از آن‌جاکه لوسیون‌ها محتوای آب زیادی در فرمولاسیون خود دارند، کم‌ترین خاصیت پوشانندگی و نفوذ برای رسیدن دارو به محل مورد نظر را دارند. بنابراین این فرم داورایی بهتر است به عنوان درمان نگهدارنده یا تسکین علائم در بیماری‌های خفیف مورد استفاده قرار گیرد.

محلول‌ها؛ محصولات پوستی موضعی در یک بطری

محلول‌ها در واقع محصولاتی هستند که ماده موثره دارویی آن‌ها در پایه مایع کاملاً حل شده است. این پایه می‌تواند آب، الکل، ترکیبی از آن‌ها یا پروپیلن گلیکول باشد. برخلاف سوپانسیون‌ها، ماده حل نشده در محلول‌ها یافت نمی‌شود. بدین معنا که محصول کاملاً یکدست و یکنواخت است.

معمول‌ترین محلول‌های موجود در بازار

- محلول‌های موضعی برای التهابات و عفونت‌های پوستی موضعی
- قطره‌های گوشه‌مانند آنتی‌بیوتیک‌ها، ضد قارچ‌ها یا محلول‌های استروئیدی برای اوتیت
- قطره‌های چشمی مانند محلول‌های چشمی که عموماً استانداردهای سختگیرانه برای استریل بودن دارند
- محلول‌های پوست سر برای درمانیتت سبورئیک با آل‌وپسی
- محلول‌های ضد عفونی کننده

همان‌طور که در تصاویر محصولات می‌بینید شرکت ایران نازو یکی از برترین شرکت‌ها در زمینه تولید محصولات پوستی در فرم مایعات و نیمه جامدات است.

تصاویر مشاهده شده از محصولات پوستی در هر فرم دارویی تنها نمونه‌های کوچکی از محصولات
موضعی شرکت ایران ناژو هستند. برای آشنایی بیشتر با سایر محصولات می‌توانید به سایت
ایران ناژو، بخش محصولات دارویی سر بزینید.

منابع

- European Medicines Agency (EMA)
- British National Formulary (BNF)
- Dosage Form Design and Drug Bioavailability in Remington

گراورنده: دکتر فاطمه نورسته

این محتوا صرفاً جنبه آموزشی داشته و جنبه درمانی ندارد. توصیه می‌گردد حتماً پیش از تصمیم‌گیری در خصوص تمامی مسائل پزشکی با پزشک یا داروساز
خود مشورت کنید.